

Spomenici – kenotafi poginulim, nestalim i od posljedica rata preminulim vojnicima iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu

UDK 355.1-058.65(497.5 Đakovo)“1914/1918“

Branko Ostajmer

Hrvatski institut za povijest –

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

Vladimir Geiger

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Kenotaf je grčka riječ i znači “prazan grob” (kenós - prazan + táfos - grob). Simboličan je to grob podignut na uspomenu na pokojnika čije se tijelo nalazi drugdje, najčešće u tuđini. Kenotafi ratnicima, pa i iz Prvoga svjetskog rata, mogu se vidjeti po gradskim i seoskim grobljima širom Europe, pa i Hrvatske. Grobovi vojnika čija su tijela ostala na nekoj od bojišnica, ali čiji su posmrtni znaci u zavičajju. Kenotafe vojnicima poginulim u Prvome svjetskom ratu nalazimo i u Đakovu i Đakovštini. Primjeri nisu mnogobrojni, ali su vrlo slikoviti za razumijevanje ljudskih gubitaka Đakova i Đakovštine u Prvome svjetskom ratu i trauma koje rat donosi. Kenotafi su nezaobilazni i u razumijevanju kulture i načina žalovanja. Naime, kenotafi su mjesto pojedinačnog, obiteljskog ili skupnog žalovanja za najbližim(a).

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, Đakovo i Đakovština, groblja, kenotaf

* Fotografije: Pero Šola i željko Lekšić, Đakovo i Branko Ostajmer, Zagreb.

Prvi svjetski rat (1914.-1918.) prvi je globalni sukob u povijesti čovječanstva, koji je odredio sudbine milijuna ljudi, i na početku 1914./1915. zahvatio je desetak država, a do kraja rata 1918. u ratnim sukobima sudjelovalo je 28 država i izravno ili neizravno 1,5 milijarda stanovnika zaraćenih zemalja ili 3/4 ukupnog svjetskog stanovništva, s bojišnicama na tri kontinenta, u Europi, Aziji i Africi. Ujedno, Prvi svjetski rat označio je kraj jednoga razdoblja, raspala su se četiri velika carstva: Rusko, Austro-Ugarsko, Njemačko i Tursko, a mirovnim ugovorima u poraću stvorena je potpuno nova politička podjela Europe i dugoročno određeni međunarodni odnosi u Europi i svijetu.¹

U borbama je poginulo i od posljedica ranjavanja i bolesti preminulo između 9 i 10 milijuna osoba, a ranjenih je bilo više od 2 milijuna osoba. Prema procjenama nekih povjesničara, iz Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te Istre i Bosne i Hercegovine mobilizirano je gotovo milijun osoba, a kao vojnici od toga život je izgubilo između 170.000 i 190.000 osoba.²

Prema, pak, službenim statistikama vođenim u vrijeme Prvoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, u ratu je poginulo 519.365 osoba iz Austro-Ugarske Monarhije, od ukupno oko 8.200.000 mobiliziranih tijekom rata. Prema procjenama nekih povjesničara, iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije bilo je mobilizirano 760.000 osoba, a poginulo je i od posljedica ranjavanja i bolesti preminulo tijekom rata oko 100.000 vojnika. Prema grubim procjenama, otprilike toliko je iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije tijekom Prvoga svjetskog rata i u neposrednom poraću bilo i ljudskih gubitaka među civilnim stanovništvom, od različitih bolesti, uglavnom nakon pandemije španjolske gripe 1918./1919.³

Tijekom Prvoga svjetskog rata Hrvatska je pretrpjela velike ljudske gubitke izravno ili neposredno vezane uz ratna stradanja. No, izračuni/procjene statističara/demografa o ljudskim gubicima Hrvatske u Prvom svjetskom ratu

-
- 1 Usp. Piero Pieri, *La Prima Guerra Mondiale 1914 - 1918*, Torino, 1947.; Pierre Renouvin, *Evropska kriza i Prvi svjetski rat*, Zagreb, 1965., Zagreb, 2008.; Alan J. P. Taylor, *History of the First World War*, New York, 1966.; Josip Horvat, *Prvi svjetski rat. Panorama zbivanja 1914 - 1918.*, Zagreb, 1967.; Leonard C. F. Turner, *The First World War*, London, 1967.; Hans Herzfeld, *Der Erste Weltkrieg*, München, 1968.; Basil Liddel Hart, *History of the First World War*, London, 1972.; Arthur Banks, *A Military Atlas of the First World War*, London, 1975.; Anton Wagner, *Der Erste Weltkrieg*, Wien, 1981.; Randal Gray, Christopher Argyllom, *Cronicle of the First World War*, New York - Oxford - Sydney, 1990.; Martin Gilbert, *First World War*, London, 1994.; John Keegan, *The First World War*, London, 1998.; Ian F. W. Beckett, *The Great War 1914 - 1918*, Harlow, 2001.; Martin Marix Evans, *Bitke Prvog svjetskog rata*, Split, 2005. I tamo navedeni izvori i literatura.
 - 2 Dinko Čutura, "Prvi svjetski rat. Iz Hrvatske i BiH do 190 000 poginulih", *VP – Magazin za vojnu povijest*, br. 1, Zagreb, travanj 2011., str. 46.-47.; *Dadoh zlato za Željezo. Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja*, ur. Jelena Borošak Marijanović, Zagreb, 2011., str. 31.-33.
 - 3 Vijoleta Herman Kaurić, "Prvi svjetski rat", u: *Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, ur. Vesna Kusin, Branka Šulc, Zagreb, 2009., str. 432.

često su znatno različiti i oprečni. Prema jednim izračunima/procjenama život je izgubilo ukupno oko 95.000 osoba, a od toga je oko 50.000 osoba poginulo, nestalo i preminulo od posljedica rata kao vojnici, a 45.000 osoba umrlo je od raznih epidemija.⁴ Prema, pak, drugim znatno većim izračunima/procjenama život je izgubilo oko 137.000 osoba kao vojnici i još oko 109.000 osoba koje su umrle od raznih epidemija, ponajprije u pandemiji španjolske gripe i od gladi.⁵

U najvećem broju vojnici iz Hrvatske, i Slavonije, koji su život izgubili na raznim europskim bojištima, na srpskom, ruskom i talijanskom ratištu⁶, posljednje su počivalište našli izvan domovine i daleko od zavičaja. Iznimka pritom, dakako, nisu bili ni vojnici s prostora Đakova i Đakovštine: i oni su u velikom broju sa svojim postrojbama ratovali na spomenutim, ali i nekim drugim, još udaljenijim ratištima, ondje ginuli i bivali pokapani. U zavičaju bi vijesti o njihovoj smrti po prvi i posljednji put pronijele čudna, gotovo egzotična imena nekih malih mjesta u Galiciji, Rusiji i drugdje. Točan broj vojnika s prostora Đakovštine koji su na ratištima Prvog svjetskog rata pronašli svoje posljednje počivalište zasigurno neće moći biti točno ustanovljen, no dosadašnje, razmjerno skromne spoznaje čvrsto upućuju na zaključak da je riječ o troznamenkastoj brojci. Za primjer, takvu nesretnu sudbinu podijelilo je devet vojnika iz Novih Perkovaca, što je na vrlo zoran način i s mnogo sućuti opisao njihov sumještani Andrija Adrić: “Za vrijeme svjetskoga rata bili su na svim frontama, jedan je dapače bio čak u Palestini na fronti. Bilo ih je dugo godinama u ropstvu, neki su proputovali velik dio svijeta. Ljuljali se na valovima Baltijskoga mora, patili su u Odesi, gledali su stepe sjeverne Sibirije, proputovali su kraj srednje Indije, sunčali su se pod ekvatorskim suncem, vidjeli su crni kontinent,

4 Prema istim procjenama, demografski gubici uslijed smanjenoga nataliteta iznosili su 113.000, a gubici uslijed vanjske migracije 162.000, te su ukupni demografski gubici na tlu današnje Hrvatske iznosili 370.000. Ivo Nejašmić, *Depopulacija u Hrvatskoj. Korijeni, stanje, izgledi*, Zagreb, 1991., str. 135. ili Ivo Nejašmić, *Stanovništvo Hrvatske. Demografske studije i analize*, Zagreb, 2008., str. 53.

5 Vladimir Žerjavić, “Kretanje stanovništva i demografski gubici Republike Hrvatske u razdoblju 1900. do 1991. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 25, br. 2-3, Zagreb, 1993., str. 79.

6 Usp. Slavko Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Zagreb, 1943., Zagreb, 1993., Zagreb, 1998.; Slavko Pavičić, *Jugozapadno (talijansko) ratište u Prvom svjetskom ratu*, Zagreb, 1944., Zagreb, 2007.; Rudolf Kiszling, *Österreich-Ungarns Anteil am Ersten Weltkrieg*, Graz, 1958.; Manfred Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*, Graz, 1993.; Dinko Čutura, *Hrvatske postrojbe u Prvom svjetskom ratu i raspad Austro-Ugarske*, Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2003. [neobjavljeno]; Ivan Balta, “Slavonija i slavonske vojne jedinice u Prvom svjetskom ratu”, *Polemos*, sv. 8, br. 1-2 (15-16), Zagreb, 2005., str. 205.-218. ili Ivan Balta, “Vojne jedinice iz Hrvatske (Slavonije) na europskim bojištima u Prvom svjetskom ratu”, u: *Dani dr. Franje Tuđmana. Hrvati kroz stoljeća. Zbornik radova*, ur. Nenad Piskač, Veliko Trgovišće - Zagreb, 2008., str. 129.-143.; Filip Novosel, “Hrvatsko-slavonske postrojbe u sastavu austrougarske vojske za vrijeme Prvog svjetskog rata”, *Scrinia slavonica*, sv. 10, Slavonski Brod, 2010., str. 267.-289. I tamo navedeni izvori i literatura.

ploveći Singapurom, Suezom a i Gibraltarom. Devet ih se iz sela nije vratilo kući, iz svjetskoga rata, jer su ostavili svoje kosti na tuđim poljanama, daleko od svoga doma i svoga roda. A nitko nezna zašto su izgubili život?”⁷

*

Svako ljudsko biće ima pravo na svoj grob i nadgrobni znak, ili barem na svoj kenotaf. Kenotaf znači “prazan grob” (*grč.* kenós - prazan + táfos - grob).⁸ Simboličan je to grob podignut na uspomenu na pokojnika čije se tijelo nalazi drugdje, najčešće u tuđini. Kenotaf su antički Grci podizali vojnicima koji se nisu vratili iz dalekih ratova, da se ne bi izgubio svaki trag i spomen na njih. Podizali su ga vojnicima, koji su se hrabro borili, ali su bili pobijeđeni od jačeg i vještijeg protivnika, ali i vojnicima koji nisu imali ratne sreće.

Kao i obični grobovi, i kenotafi ponekad imaju epitafe (*grč.* epi... + táfos - grob)⁹, proširene nadgrobne natpise, koji, uz osnovne podatke o pokojniku i imena ožalošćenih, sadrže i neku vrstu komentara o pokojnikovom životu i smrti i o odnosu ožalošćenih prema njemu.¹⁰

Mnogobrojna spomen-obilježja, spomenici, pa i kenotafi vojnicima, i iz Prvoga svjetskog rata, mogu se vidjeti po gradskim i seoskim grobljima širom Europe, pa tako i Hrvatske.

*

U Kraljevini SHS/Jugoslaviji uklanjana su iz javnih prostora spomenička obilježja Austro-Ugarske Monarhije, ponajprije mnogobrojni spomenici caru i kralju Franji Josipu i spomenici austrougarskoj vojsci. U neposrednom poraću, 1918. uklanjane su iz javnih gradskih prostora i mnogobrojne “Spomen-lipe”, “Spomen-štitovi”, “Spomen-grbovi”, “Spomen-sokoli” i slična obilježja, podizana u mnogobrojnim mjestima u sklopu ratnih napora Austro-Ugarske Monarhije i u svrhu prikupljanja materijalne pomoći stradalim ratnicima i njihovim obiteljima.

Novonastalo političko ozračje u Kraljevini SHS/Jugoslaviji nije, unatoč uvriježenim stereotipnim navodima i mišljenjima koja danas prevladavaju u hrvatskoj javnosti, priječilo podizanje spomen-obilježja i spomenika poginulim na austrougarskoj strani u Prvom svjetskom ratu. Nisu bila uklanjana i očuvana su, pa i ponegdje uređena austrougarska i njemačka vojna groblja iz Prvog svjetskog rata. Štoviše, u razdoblju Kraljevine SHS/Jugoslavije u brojnim

7 Andrija Adrić, “Crtice iz života i običaja sela Novih Perkovaca. III.”, *Hrvatska Đakovština* (Đakovo), god. I., br. 31, 11. IX. 1937., str. 2.

8 Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, prir. željko Klaić, Zagreb, 1983., str. 683.

9 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, str. 384.

10 Usp. Ivan Čolović, *Književnost na groblju. Zbirka novih epitafa*, Beograd, 1983., str. 7.

mjestima podizana su spomen-obilježja i spomenici palim austrougarskim vojnicima u Prvom svjetskom ratu.¹¹ Posebne skupne spomenike – kenotafe sumještanima, koji su kao austrougarski vojnici poginuli te umrli od posljedica ranjavanja i bolesti ili nestali u Prvom svjetskom ratu, podizala su u tih godina uglavnom mjesta u nekada ugarskom dijelu Austro-Ugarske Monarhije, a uz gradove i trgovišta i imućnija sela često naseljena Nijemcima, uglavnom na mjesnim grobljima i uz crkve.¹² No, većina gradova i sela nakon Prvoga svjetskog rata najčešće nisu imali novčanih sredstava za posebne spomenike ili spomen-obilježja poginulima u ratu.

Nebriga i uništavanje grobova i grobalja austrougarskih i njemačkih vojnika iz Prvoga svjetskog rata na području Hrvatske, i Jugoslavije, i spomen-obilježja i spomenika koji su im podignuti, učestala je 1945. nakon Drugoga svjetskog rata.

*

U Njemačkoj i Austriji nakon Prvoga svjetskog rata, a i nakon Drugoga svjetskog rata bilo je uobičajeno da pojedina mjesta, ponajprije manji gradovi i sela, izrade panoe, najčešće naslovljene *Ehrentafel* ili *Gedenktafel*, ili pak *Zur Ehre*, s imenima i fotografijama sumještana vojnika, u ratu poginulih, ali i preživjelih ratnika.

-
- 11 Usp. Helmut Frisch, *Werschetz (Versecz – Vršac). Kommunale Entwicklung und deutsches Leben der Banater Wein- und Schulstadt*, Wien, 1982., str. B 28., B 142.-B 143.; Ludwig Steindorff, "Plasti spomina. H klasifikaciji pomnikov na Hrvaškem", *Zgodovina za vse. Vse za zgodovino*, leto 10, št. 1, Celje, 2003., str. 98.-109. ili Ludwig Steindorff, "Schichten der Erinnerung. Zur Klassifikation von Gedächtnisorten am Beispiel Kroatiens", u: *Gedächtnisorte in Osteuropa. Vergangenheiten auf dem Prüfstand*, Kieler Werkstücke. Reihe F, Band. 6, Hrsg. Rudolf Jaworski, Jan Kusber, Ludwig Steindorff, Frankfurt am Main etc., 2003., str. 157.-182.; Branko Kranjčev, "Našice u prijelomnim godinama 1918. i 1919.", *Našički zbornik*, br. 8, Našice, 2007., str. 363., 370.-371.; Bruno Dobrić, "Carsko i kraljevsko mornaričko groblje u Puli", *Hrvatska revija*, god. VIII (obnovljeni tečaj), br. 3, Zagreb, 2008., str. 49.-50.; Magdalena Lončarić, "Varaždinsko groblje – perivoj mira i ljepote", *Hrvatska revija*, god. VIII (obnovljeni tečaj), br. 3, Zagreb, 2008., str. 35.; Branko Dukić, *Nemačko ratno groblje u Smederevu*, Smederevo, 2010.; Ljiljana Dobrovšak, "Fragmenti iz povijesti židova u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata (1914-1918)", u: *1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik*, ur. željko Holjevac, Zagreb, 2012., str. 439.; Vladimír Nöthig, *Austro-ugarska vojska u Varaždinu (1868. - 1918.)*, Varaždin, 2012., str. 173. I tamo navedeni izvori i literatura.
- 12 Usp. Johann Herzog, Stefan Klemm, *Heimatsbuch der Donauschwaben aus Jarmina – Jahrmein*, Wien - Bad Wurzach, 1976., str. 7.-9.; Philipp Sandles, *Sekitsch. Erlebte Heimat*, Sersheim, 1977., str. 392.; Paul Mesli, Franz Schreiber, Georg Wildmann (Hrsg.), *Filipova – Bild einer donauschwäbischen Gemeinde*, Erster Band, *Geschichte und Wirtschaft*, Wien, 1978., str. 140., 150.; Paul Mesli, Franz Schreiber, Georg Wildmann (Hrsg.), *Filipova – Bild einer donauschwäbischen Gemeinde*, Sechster Band, *Kriegs- und Lageropfer*, Wien, 1985., str. 7.-11.; Matthias Stolz, *Krndija Heimatsbuch. Slawoniendeutsches Dorf ausgelöscht*, Graz, 1987., str. 11.; Franz Schreiber, Georg Wildmann (Hrsg.), *Filipova – Bild einer donauschwäbischen Gemeinde*, Achter Band, *Filipowa 1914 - 1944*, Wien, 1999., str. 49., 54.; Antun Dević, *Župa Jarmina*, Jarmina, 2004., str. 188.; Antun Dević, Frok Zefiq, *Župa Vuka*, Vuka, 2006., str. 85.; Duško Kliček, *Fotomonografija grada Pakraca. Ulicama našeg grada*, Pakrac, 2011., str. 196.

Neka mjesta, i gradovi, i trgovišta pa i sela u Kraljevini SHS, napose u panonskim područjima ranije ugarskog dijela Austro-Ugarske Monarhije, da bi odali počast i sačuvali uspomenu na poginule u Prvom svjetskom ratu, izradila su u neposrednom poraću, uglavnom 1918. i 1919. kao spomen-obilježje – fotopanoe naslovljene: *Uspomena Žvim i palim junacima*, s imenima i fotografijama sumješšana vojnika; i onih koji su se borili u ratu i preživjeli; i onih koji su život izgubili tijekom rata. U mjestima Kraljevine SHS naseljenim Nijemcima, ponajprije u Vojvodini, izrađivani su takvi spomen-panoi, naslovljeni: *Zur Ehre der toten und lebenden Krieger*.¹³

Tako su i Đakovčani u neposrednom poraću dali izraditi spomen-obilježje – foto pano: *Uspomena Žvim i palim junacima Djakovo. Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914-18*), na kojem su navedene 133 osobe.¹⁴

*

Malobrojna literatura o grobljima u Slavoniji ponekad donosi i podatke o grobovima vojnika poginulih odnosno umrlih od posljedica ranjavanja i bolesti u Prvom svjetskom ratu, koji su sahranjeni na slavonskim mjesnim grobljima ili, pak, donosi i navode pa i slikovne priloge o grobovima - kenotafima vojnika poginulih odnosno umrlih od posljedica ranjavanja i bolesti i nestalim u Prvom svjetskom ratu na pojedinim slavonskim mjesnim grobljima, no nije se bavila pitanjem kenotafa.¹⁵

No, kenotafi su nesvakidašnja pojava pa i zaslužuju zanimanje i pozornost.

*

U kulturi žalovanja hrvatskoga naroda grobnim počivalištima i nadgrobnim obilježjima od davnih vremena također pripada istaknuto mjesto.¹⁶ Kenotafe

13 Usp. P. Sandles, *Sekitsch. Erlebte Heimat*, str. 393.; Vladimir Geiger, "O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 9, Đakovo, 2009., str. 86.; V. Herman Kaurić, "Prvi svjetski rat", str. 434.; <http://www.nustarburg.info>.

14 Usp. V. Geiger, "O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu", str. 88.-89. *Uspomena Žvim i palim junacima Djakovo. Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914-18* čuva se u Muzeju Đakovštine.

15 Usp. Milko Cepelić, *Djakovačka groblja. Mile uspomene na drage naše pokojnike*, Đakovo, 1916.; Stjepan Sršan, *Osječka groblja*, Osijek, 1996.; Tomislav Vitenberg, *Groblja Požeške doline*, Požega, 1996.; Ivan Balta, *Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća*, Osijek, 2001.; Bogdan Mesinger, *Osječka groblja. Povijest ukopa*, Osijek, 2002.; Zlata Živaković-Kerže, "Osječka groblja", *Hrvatska revija*, god. VIII (obnovljeni tečaj), br. 3, Zagreb, 2008., str. 28.-31.

16 Ivan Markešić, "Nadgrobni spomenici: vjerni pokazatelji hrvatskog religijskog, narodnosnog i ideološko-političkog identiteta", u: *Hrvatski identitet. Zbornik*, gl. ur. Romana Horvat, Zagreb, 2011., str. 233.-254.

vojnicima poginulim, umrlim od posljedica ranjavanja i bolesti i nestalim u Prvome svjetskom ratu nalazimo i u Đakovu i Đakovštini.

Primjeri kenotafa u Đakovu i Đakovštini, kao i drugdje po Slavoniji, nisu mnogobrojni, ali su vrlo slikoviti za razumijevanje ljudskih gubitaka u Prvome svjetskom ratu i trauma koje rat donosi. Kenotafi su nezaobilazni i u razumijevanju kulture i načina žalovanja. Naime, kenotafi su mjesto spomena na pokojnika i mjesto pojedinačnog, obiteljskog ili skupnog žalovanja za najbližim(a).

*

U čuvanju uspomene na člana obitelji, koji je kao vojnik poginuo, umro ili nestao u Prvom svjetskom ratu, najčešća je pojava; i u gradovima i na selima; bilo upisivanje njegova imena i stavljanje njegove fotografije, ako su je imali, te navođenje podataka o vremenu i okolnostima smrti na nadgrobnom spomeniku obiteljske grobnice.

U vremenima ratnoga meteža, a osobito u uvjetima otežanoga prometovanja, pronalazak i prijenos poginulih vojnika u rodni kraj, udaljen i po nekoliko stotina kilometara, bio je povezan s brojnim teškoćama koje su ga činile gotovo posve nemogućim. Tek u vrlo rijetkim slučajevima posmrtni ostatci vojnika poginulih, odnosno od ratnih posljedica ili bolesti preminulih na dalekim bojištima, bili bi odmah ili s manjim vremenskim odmakom preneseni u zavičaj i dostojno pokopani u krugu najbližih. Zbog iznimne složenosti čitavoga postupka obitelji poginulih vojnika zapravo nisu imale izbora nego obratiti se spretnim posrednicima koji su za određenu novčanu naknadu nudili mogućnost prijenoša posmrtnih ostataka njihovih najmilijih. Đakovčani su se u tu svrhu mogli obratiti Osječaninu Stjepanu (Stefan) Heilmannu. Heilmann je temeljem odredbe Ratnoga ministarstva od 29. rujna 1915. "pod najpovoljnijim uvjetima" nudio organizaciju ekshumacije i prijevoza na ratištima palih vojnika, što je podrazumijevalo ishođenje dozvole za ekshumaciju, pouzdano utvrđivanje točnoga mjesta počivališta i sve druge radnje. Prijenos posmrtnih ostataka bio je moguć u razdoblju od 1. listopada do 31. svibnja, a Heilmann je svoje usluge oglašavao i u tisku.¹⁷ Imajući na umu čitav obim posla, možemo pretpostaviti da je angažman Stjepana Heilmanna iziskivao veće svota novca te da si to nisu mogle priuštiti sve ožalošćene obitelji.

U mogućnosti smo dokumentirati nekoliko đakovštinskih slučajeva prijenoša poginulih vojnika s udaljenih ratišta, a na ovom mjestu izdvajamo dva. Natporučnik 20. lovačkog bataljuna Ferdinand (Ferdo) Krpić, Đakovčanin rodom

17 Vidi npr. oglas pod naslovom "Ausgrabung und Ueberführung am Schlachtfelde gefallener Helden", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 281 (8960), 10. XII. 1917., str. 7.

iz Podgorača, bio je ranjen na Karpaticima te je od posljedica ranjavanja preminuo u mjestu Alsomerse. Njegovo tijelo bilo je preneseno u Đakovo i pokopano na mjesnom groblju 21. siječnja 1917. Pokop 26-godišnjega Krpića bio je osobito svečan i obred je predvodio župnik Pavao Đelatović uz pratnju profesora na đakovačkom sjemeništu Antuna Donkovića te kapelana Ivana Puntarića. Pokojnika je, pored ostalih, ispratio i Odbor Bolnice Crvenoga križa, zatim Vojno-veteransko te Dobrovoljno vatrogasno društvo, a Krpićev se otac poimence javno zahvalio “gosp. Stjepanu Heilmannu, koji je pokojnika sa bojnih poljana iz Karpata u domovinu dopremio”.¹⁸ I u slučaju Semeljčanina Ilije Talavanića obitelj je uspjela ishoditi da njegovi posmrtni ostatci budu preneseni sa srpskoga bojišta u rodni kraj: Talavanić je poginuo 1. siječnja 1915. u borbama u Srbiji, da bi 17. ožujka iste godine bio svečano pokopan na groblju u Semeljcima.¹⁹

U velikoj većini slučajeva stradali vojnici ostali su počivati na ratištima na kojima su pali, a njihovim obiteljima preostalo bi tek da ih simbolično pokopaju upisivanjem njihovim imena i eventualno postavljanjem njihovih fotografija na obiteljskim grobnicama. U prilogu rada donosimo primjere ukupno dvanaest kenotafa s devet đakovštinskih grobalja, od čega jedanaest pojedinačnih i jedan skupni kenotaf (Krndija). Tu brojku ne treba smatrati konačnom budući da bi se na prostoru Đakovštine zasigurno moglo pronaći još sličnih kenotafa.

Pojedinačni kenotafi nalaze se na Gradskom groblju u Đakovu (jedan), židovskom groblju u Đakovu (jedan), groblju u Satnici Đakovačkoj (jedan), groblju u Potnjanima (jedan), groblju u Tomašancima (dva), groblju u Semeljcima (dva), groblju u Kešincima (jedan) te groblju u Vrbici (dva). Koliko nam je poznato, spomenuti kenotaf s Gradskog groblja u Đakovu je ujedno i jedini takav na tom groblju. Taj podatak može biti začudan, no to se svakako može objasniti činjenicom da je to groblje u mnogo većoj mjeri negoli seoska groblja promijenilo svoj izgled, odnosno da je velik broj starih grobnih mjesta u međuvremenu prekopan, a nadgrobni spomenici uklonjeni.

Navedene pojedinačne grobnice predstavljaju simbolična počivališta jedanaestorice đakovštinskih vojnika koji se nikada nisu vratili iz rata, no nisu posrijedi kenotafi u užem smislu riječi budući da je u svim slučajevima riječ o obiteljskim grobnicama na kojima su upisani i članovi obitelji koji stvarno

18 Matica umrlih Đakovo 1912.-1927., Hrvatski državni arhiv Zagreb, Zbirka mikrofilmova (dalje: HDA, ZMK), M-3381; “Javna zahvala”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 24, 29. I. 1917., str. 6.; V. Geiger, “O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu”, str. 91. Koliko nam je poznato, đakovački grob F. Krpića nije sačuvan.

19 Matica umrlih Semelji 1900.-1926., HDA, ZMK, M-3389. Suprotno zapisu u matici umrlih, na nadgrobnom je spomeniku navedeno da je Ilija Talavanić bio ranjen na Karpaticima.

počivaju na nekom od ratišta. Da dotični vojnici doista ne počivaju u tim grobnicama, utvrđeno je uvidom u matične knjige predmetnih župa: ukoliko je u zasebno vođenim maticama umrlih stradalih u ratu navedeno da je pojedini vojnik pokopan na bojištu, odnosno ukoliko u maticama umrlih nisu pronađeni upisi pojedinih nastradalih vojnika čija su imena upisana na nadgrobnim spomenicima, zaključili smo da dotične osobe doista nisu niti pokopane u tim grobnicama, odnosno da je riječ o kenotafima.

Skupni kenotaf na mjesnom groblju u Krndiji, podignut 1926. godine u spomen na osamnaest mještana koji se poginuli i bili pokopani na ratištima Velikoga rata, danas predstavlja jedini spomenik poginulim i nestalim u Prvom svjetskom ratu na području Đakova i Đakovštine. Za razliku od pojedinačnih kenotafa, krndijski spomenik zaista jest posve *prazan grob*, kenotaf u punom smislu te riječi.

Krndijski kenotaf je znatno oštećen te je posve uništen i natpis koji je na njemu, po svemu sudeći, stajao. Natpisi i ikonografika na pojedinačnim kenotafima, posvećeni uspomeni stradalih vojnika, razmjerno su skromni. Pored imena i prezimena, u deset slučajeva navedena je i godina stradavanja dotičnog vojnika (u četiri navrata riječ je o 1914. godine, u jednom slučaju o 1915. godini, te u pet navrata o 1916. godini). U sedam slučajeva navedeno i mjesto pogibije, dok je uz imena čak devetorice od ukupno jedanaest stradalih vojnika na spomeniku priložena i fotografija.

Veličina, materijal, izvedba nadgrobnoga spomenika, kao i potpis klesarske radionice (ako ga ima), svjedoče o društvenom statusu pokojnika i njegove obitelji, te na temelju primjera iz Đakova i Đakovštine, sa devet grobalja, možemo zaključiti da su kenotafe podizali svojim najbližima pripadnici različitih društvenih slojeva, pa i trgovci i obrtnici i zemljoradnici.

Gradsko groblje Đakovo

Na gradskom groblju u Đakovu, obitelj Čordašić²⁰, supruga Marija, kćerka Katarina i sin Franjo,²¹ upisali su na obiteljskoj grobnici i oca Stjepana Čordašića,

20 Čordašići su jedan od najstarijih đakovačkih rodova. Roditelji Stjepana Čordašića bili su Stipo Čordašić, po zanimanju lončar, i Anka rođ. Čanić. Stjepan Čordašić je izučio brijački zanat, ostao živjeti u roditeljskoj kući u Piškorevačkom sokaku, oženio se Marijom rođ. Katić, a imali su djecu: Katarinu, Franju i Albinu. Usp. Mirko Marković, "Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja", *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, Zagreb, 1976., str. 233.; Mirko Marković, *Slavonija. Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, Zagreb, 2002., str. 224.

21 Franjo Čordašić (Đakovo, 1908. – Đakovo, 1978.) bio je istaknuti đakovački učitelj i kulturni djelatnik. Osobito se istaknuo kao dugogodišnji voditelj etnografske zbirke u Muzeju Đakovštine te je bio i član uredništva prvoga sveska *Zbornika Muzeja Đakovštine*. Pripadaju mu velike zasluge i za rad na organizaciji manifestacije Đakovački vezovi.

Groblje Satnica Đakovačka

Na groblju u Satnici Đakovačkoj, na grobu Paula Kerschnera²⁵, rođenog 1906., a koji je umro 15. svibnja 1934., upisan je; i sa fotografijom; i njegov otac Anton Kerschner, rođen 1887., poginuo 16. rujna 1914. na srpskom ratištu, kao pripadnik 78. osječke pukovnije²⁶:

“...
Anton Kerschner
gest. in Serbien 14. IX. 1914.
im 28. Lebensjahre”

Groblje Potnjani

Na groblju u Potnjanima, na grobu Gaje i Terze Antunović, upisan je; i sa fotografijom; i Gajin brat Ivo Antunović, koji je poginuo u Prvom svjetskom ratu:

“...
i brat Ivo
...”

25 Njemačka obitelj Kerschner rodom je iz Prigrevice (Sentivan/Prigrevica Sveti Ivan) u Bačkoj, odakle su najprije preselili u Vukovar, gdje su se zadržali nekoliko godina, a zatim doseljavaju 1875. u Satnicu Đakovačku. Roditelji Antona Kerschnera, Johann Kerschner i Katharina rođ. Friedrich bili su zemljoradnici, te se zemljoradnjom bavio i Anton, koji se oženio Annom Friedrich iz Satnice Đakovačke, a rodom iz Vukovara. Anton i Anna Kerschner imali su djecu: Annu, Antona i Paula. Usp. Stefan Stader, *Heimatbuch Satnitz - Djakovačka Satnica. Eine gemischtprachige Gemeinde in Slawonien/Jugoslawien*, Kaiserslautern, 1972., str. 15.; Stefan Stader, *Vorläufige Familien Chronik der deutschen Bewohner aus Satnitz/Djakovačka Satnica, Slavonien*, Kaiserslautern, 1978., str. 27. [rukopis].

26 “Regimenta 78 iz Osijeka javlja 5/1 1915, da je dne 16/9 1914 umro u ratu sa Srbijom kod Cerika, Antun Kerschner, rođen 15/4 1887 u Satnici”. Matica umrlih Đakovo 1912.-1927., HDA, ZMK, M-3381.

Groblje Tomašanci

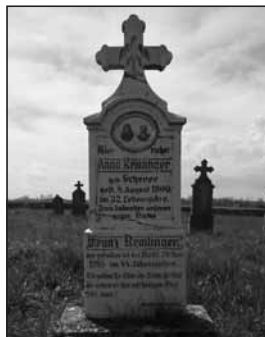
Na groblju u Tomašancima, na grobu Kate Bošnjaković²⁷, rođene 1895., a koja je umrla 4. lipnja 1923., upisan je; i sa fotografijom; i njezin brat Andro Bošnjaković, rođen 1886., a koji je poginuo u ratu 15. travnja 1916.:

“Ovdje počiva
Kata Bošnjaković
umrla 4. lipnja 1923.
u 28. god. života
i brat joj ANDRO
koji je umro
na bojnem polju
15. travnja 1916. u 30. god. života
...”

Na groblju u Tomašancima, na grobu Anne Remlinger rođ. Scherer, rođene 1877., a koja je umrla 8. kolovoza 1909., upisan je i njezin suprug Franz Remlinger²⁸, rođen 1872., a koji je poginuo kod Kolkija u Bukovini²⁹ 20. lipnja 1916.³⁰:

- 27 Bošnjakovići su starosjedilački šokački rod u Tomašancima, podrijetlom iz Bosne, koji se u selu spominje od sredine 18. stoljeća. Andro Bošnjaković iz kuće je Pavine. Usp. Mirko Marković, “Selo Tomašanci kraj Đakova. Prilog poznavanju naseljavanja i narodne starine”, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knj. 47, Zagreb, 1977., str. 24.-25., 79., 83.; M. Marković, *Slavonija. Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, str. 235.
- 28 Njemačka obitelj Remlinger rodom je iz Veprovca (Kruščić) u Bačkoj, odakle su ženidbom prešli u nedaleki Temerin. Franz Remlinger oženio se Annom Scherer iz Temerina, a 1905. doseljavaju u Tomašance. U braku su imali sedmero djece: Katharina, Josef, Anna, Adam, Barbara, Michael, Theresia. Nakon smrti supruge Anne oženio se Katharinom Abel iz Tomašanaca, a rodom iz Veprovca i imali su sina Franza. Usp. Josef Werni, Konrad Reiber, Josef Eder, *Heimatsbuch Tomaschanzi - Gorjani. Zur Erinnerung an unsere einstige Heimat in Slawonien*, Ruit bei Stuttgart, 1974., str. 58., 59., 152.
- 29 O borbama u Bukovini u ljeto 1916., usp. S. Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, str. 546.-562.; M. Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*, str. 345.-352.
- 30 J. Werni, K. Reiber, J. Eder, *Heimatsbuch Tomaschanzi - Gorjani. Zur Erinnerung an unsere einstige Heimat in Slawonien*, str. 141., 152.; V. Geiger, “O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu”, str. 99. Franz Remlinger naveden je, kao jedini od 13 tomašanačkih Nijemaca koji su poginuli u Prvom svjetskom ratu, i na spomeniku, koji je na groblju u Tomašancima svojim precima i rođacima podigla 2005. skupina Nijemaca nekadašnjih stanovnika Tomašanaca, a koji pretežito žive u Njemačkoj i Austriji: “Spomen na Nijemce, koji su u prvoj polovici 20. stoljeća živjeli u Tomašancima i ondje našli svoje počivalište. Sjećamo se svih onih, kojima grobovi zbog rata ostadoše nepoznati.” / “Gedenkstätte der Deutschen, die in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts in Tomaschanzi gelebt und hier ihre Grabstätte gefunden haben. Wir gedenken auch Aller, deren Ruhestätten durch Krieg unbekannt blieben.”

“...
Franz Remlinger
der gefallen ist bei Kolki. 20. Juni
1916 im 44. Lebensjahre
...”

Groblje Semeljci

Na groblju u Semeljcima, na grobu obitelji Talavanić³¹, upisani su, s fotografijama, braća Mirko Talavanić, rođen 1888. poginuo u Srbiji 1914., Ilija Talavanić, rođen 1892., ranjen na Karpatima³² i umro 1915. te Marko Talavanić, rođen 1896., umro 1917. Marko, koji je smrtno stradao u Semeljcima kao civil (ratar),³³ te Ilija, koji je kao vojnik poginuo od posljedica ranjavanja,³⁴ doista i počivaju u grobnici, dok Mirko (Emerik) Talavanić, desetnik 28. domobranske pukovnije, suprug Marije Korajac te sin Ivana Talavanića i Marte r. Vujanović, počiva na bojištu. U ratnoj matici umrlih navedeno je “pao pri jurišu na neprijatelja kod Tekeriša” u razdoblju između 1. i 25. studenoga 1914.³⁵

“...
Mirko
pao u Srbiji
godine 1914.
u 26. godini
...”

31 Talavanići su starosjedilački šokački rod u Semeljcima, koji se u selu spominje od sredine 19. stoljeća. Usp. M. Marković, “Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, str. 332.; M. Marković, *Slavonija. Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, str. 231.

32 O borbama u Karpatima 1915., usp. S. Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, str. 376.-382., 391.-440.; M. Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*, str. 199.-210.

33 Matica umrlih Semeljci 1900.-1926., HDA, ZMK, M-3389.

34 O Iliji Talavaniću je bilo više riječi u uvodnom dijelu teksta.

35 Na istom je mjestu navedeno da je rođen 5. travnja 1889. Matica u ratu palih i u povodu rata preminulih rkt. župe Semeljci, HDA, ZMK, M-3482. Usp. Matica umrlih Semeljci 1900.-1926., HDA, ZMK, M-3389.

Na groblju u Semeljcima, na grobu Marije Mihaljević, rođene 1910. i umrle 1997., upisan je; i sa fotografijom; i njezin otac Marijan Mihaljević, rođen 1891., a koji je poginuo 14. kolovoza 1914.:

“Ovdje počiva
u Miru Božjem
Marijan Mihaljević
rođ. 1891. poginuo 14.8.1914.
...”

Groblje Kešinci

Na groblju u Kešincima, na nadgrobnom spomeniku obitelji Wiland, upisan je; i sa fotografijom; i Wendelin Wiland, rođen u Kešincima 12. kolovoza 1895., a koji je kao pripadnik 78. domobranske pukovnije preminuo u Stanislavu u Galiciji³⁶ 6. srpnja 1916., te bio pokopan idućega dana na mjesnom groblju u Stanislavu:³⁷

“...
Wendelin Wiland
gest. am Schlachtfelde bei
Stanislau am 6. Juli 1916
im 21 Lebensjahre
...”

36 O borbama u Galiciji kod Stanislava (Stanislau/Ivano-Frankivsk) u ljeto 1916., usp. S. Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, str. 601.-605.; M. Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*, str. 483.-484.

37 U ratnoj matici umrlih je navedeno da je preminuo u “Kirurškoj skupini prof. dr. M. V. Ruškovski u Stanislavu”, što upućuje na zaključak da je preminuo od posljedica ranjavanja. Matica u ratu palih i u povodu rata preminulih rkt. župe Semeljci, HDA, ZMK, M-3482.

Groblje Vrbica

Na groblju u Vrbici, na grobu obitelji Barić³⁸, upisan je; i sa fotografijom; i Đuro Barić, sin Marina i Eve, pripadnik 28. domobranske pukovnije, rođen 1895., a koji je poginuo u Rusiji 1915.³⁹:

“...
i sin Đuro
poginuo u Rusiji 1915.
u 20. godini
...”

Na groblju u Vrbici, na grobu obitelji Vranješević⁴⁰, upisan je; i sa fotografijom; i Jakša Vranješević, sin Antuna i Kate, rođen 1897., a koji je koji je od posljedica ranjavanja preminuo u mjestu Jurkuc u Bukovini⁴¹ 4. lipnja 1916.⁴²:

“...
Jakša Vranješević
koji je za kralja i dom umro
u Bukovini u Jurkuc
dne 4. lipnja 1916. u 19. god. života
...”

38 Barići su starosjedilački šokački rod u Vrbici, koji se u selu spominje od početka 18. stoljeća. Usp. M. Marković, “Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, str. 341.; Tomo Šalić, *Vrbica u Đakovštini 1330-1990.*, Vinkovci, 1990., str. 28.; M. Marković, *Slavonija. Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, str. 228.

39 U ratnoj matici umrlih kao datum smrti naveden je 21. listopad 1918. Matica umrlih Vrbica 1914.-1917., HDA, ZMK, M-3485.

40 Vranješevići su starosjedilački šokački rod u Vrbici, koji se u selu spominje od početka 18. stoljeća. Usp. M. Marković, “Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, str. 341.; T. Šalić, *Vrbica u Đakovštini 1330-1990.*, str. 28.; M. Marković, *Slavonija. Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, str. 228.

41 O borbama u Bukovini u ljeto 1916., usp. S. Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, str. 546.-562.; M. Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*, str. 345.-352.

42 Matica umrlih Vrbica 1914.-1917., HDA, ZMK, M-3485.

Groblje Krndija

Tijekom Prvoga svjetskog rata na raznim europskim bojištima život je izgubilo 18 Krndijaca. Kao austrougarski su vojnici poginuli: Josef Horell, Adam Kapp, Franz Kapp, Michael Kapp, Georg Keller, Stefan Kleschitz, Johann Kramer, Karl Miowitz, Stefan Piocker, Adam Rottenbücher, Johann Rottenbücher, Andreas Schmuck, Sebastian Schwendemann, Lorenz Sieber, Ignatz Stollar i Melchior Zimmermann, te nestali: Julius Lengjal i Josef Maurer.⁴³

Mještani Krndije u Prvom svjetskom ratu poginulim i nestalim suseljanima podignuli su 1926. na seoskom groblju spomenik - kenotaf. Prema onodobnom kroničaru:

“Na drugi dan Duhova 1926. doživjela je Krndija rijetku slavu – možemo reći slavu suza!

Na krndijskom groblju na maloj uzvisini podignut je spomenik palim Krndijašima u svjetskom ratu. Na spomeniku su slike palih, a pred spomenikom je improviziran grob, na kojem se sadi živo cvijeće. Na četiri ugla ograde usađene su četiri lipe kao simboli mira onima, kojima su kosti rasijane po svim stranama Europe.

Ovaj je spomenik blagoslovio na drugi dan Duhova preč.[asni] g.[ospodin] [Pavao] Gjelatović [Đelatović] uz asistenciju. Na taj dan se skupilo u Krndiji muževa, bivših ratnika iz okolišnih sela koliko nikad prije ni poslije. Povorka koja je išla iz sela na groblje bila je ovako aranžirana: naprijed školska mladež i ostala mladež, zatim domaća glazba a iz nje postrojani u četvero bivši ratnici. Zatim su dolazile udovice ili starci vodeći za ruke siročad. U povorci je vladala grobna tišina, samo se iz daljine sa groblja čuo mukli tutanj mužara. Već sam pogled na ovu žalobnu povorku nije ni jedno oko ostavio suho, a kad je prije samoga blagoslova još govornik svima u sjećanje dozvao slatke časove obiteljske sreće u tihom seoskom životu i grozote rata, koji je mnogu tu tihu sreću uništio za uvijek – onda je mnogom u ratu otvrdnulom mužu kanula suza niz obraz a ona siročad i starci lišeni potpora starosti svojih briznuli su u grčevit plač. Doista – bila je svetkovina suza.”⁴⁴

43 M. Stolz, *Krndija Heimatbuch. Slawoniendeutsches Dorf ausgelöscht*, str. 11.; V. Geiger, “O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu”, str. 96.-97. Od svih navedenih, tek je Michael (Mijo) Kapp zapisan i u Matice u ratu umrlih župe Punitovci. Matica u ratu umrlih Punitovci 1914.-1918., HDA, ZMK, M-3475.

44 Ivan Berti, “župa Punitovci u prošlosti i sadašnjosti”, *Narodna obrana* (Đakovo), god. XII. (VIII.), br. 4, 24. I. 1931., str. 2. i br. 7, 14. II. 1931., str. 1. Usp. Arhiv župe Punitovci, *Spomenica Župe Punitovci* [Prilog: Ivan Berti, *Župa Punitovci u prošlosti i sadašnjosti*, str. 53.-54.]; A. Dević, F. Zefiq, *Župa Vuka*, str. 85.

Kenotaf u Krndiji ustvari jedini je spomenik poginulim i nestalim u Prvom svjetskom ratu na području Đakova i Đakovštine.

Kenotaf u Krndiji ustvari jedini je spomenik poginulim i nestalim u Prvom svjetskom ratu na području Đakova i Đakovštine

Mnogobrojna spomen-obilježja, spomenici, spomen-ploče, te groblja i grobovi iz Prvoga svjetskog rata u međuvremenu su uništeni i izgubio im se svaki trag. I kenotaf poginulim i nestalim vojnicima u Prvom svjetskom ratu u Krndiji znatno je oštećen. Keramičke fotografije vojnika Krndijaca, od ukupno 16, na kenotafu su osim dvije porazbijane, a središnji dio, najvjerojatnije natpis, kenotafa potpuno je uništen, te nije poznato što je sadržavao.

**

Kenotafe u Đakovu i Đakovštini podizali su svojim najbližima poginulim u Prvome svjetskom ratu, bez obzira na nacionalnu/etničku i vjersku pripadnost; i Hrvati i židovi i Nijemci i Slovaci. Uz to, primjeri iz Đakova i Đakovštine, sa devet grobalja, potvrđuju da su kenotafe podizali svojim najbližima pripadnici različitih društvenih slojeva; i trgovci i obrtnici i zemljoradnici.

U svim religijama i vjerovanjima svih civilizacija i naroda grob je svetinja.

U ime vječnosti i zemlje koja ih je rodila trebalo je podići kenotafe, simbolične grobove vojnika čija su tijela ostala na nekoj od bojišnica, ali čiji su posmrtni znaci u zavičaju i tako omogućiti najbližima da ih simbolično pokopaju.

SUMMARY

Branko Ostajmer, Vladimir Geiger

MONUMENTS – CENOTAPHS ERECTED IN HONOUR OF THE FALLEN AND MISSING SOLDIERS, AND THOSE WHO HAD DIED FROM THE CONSEQUENCES OF THE WAR, FROM THE TOWN OF ĐAKOVO AND ĐAKOVO REGION DURING THE FIRST WORLD WAR, 1914-1918

Cenotaph is a Greek word which means “empty tomb” (kenós- empty + táfos- tomb). It is a symbolic tomb erected in memory of the deceased whose body is located in another place, in most cases somewhere far away. Cenotaphs erected to warriors, and the soldiers from the First World War can be seen in the city and village cemeteries all across Europe, and also in Croatia. Those are the tombs of soldiers whose bodies remained in the battlefields, but whose tombs are in their homeland.

The cenotaphs erected to the fallen soldiers from the First World War can be found both in the town of Đakovo and the Đakovo Region. Cenotaphs are not numerous, but provide us with very strong imagery, enabling us to better understand the human losses Đakovo and the Đakovo Region had suffered during the First World War, and the traumas brought on by the war. Croatians, Jews, Germans and Slovaks erected them in memory of their deceased, who died in the First World War, regardless of their national/ethnic and religious affiliation. Also, the examples from nine cemeteries in Đakovo and the Đakovo Region confirm that members of different social classes, merchants, craftsmen, and peasants erected the cenotaphs for their loved ones. The cenotaphs are indispensable in understanding of the culture and the way people express grief. Namely, cenotaphs are the place where we commemorate the deceased, and where we mourn our loved ones as individuals, as family or as a group.